

ПРО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Принцип законності займає в кримінальному судочинстві одне з центральних місць, оскільки стосується до всіх стадій і інститутів кримінального процесу, усіх його суб'єктів, поширюється на всі процесуальні дії і рішення, характеризує всі грані процесуальної діяльності і процесуальних відносин, пронизує всі інші принципи і значною мірою сприяє їх фактичній реалізації. Принцип законності в кримінальному процесі — це вимога нормативного характеру, яка зобов'язує суд, суддю, прокурора, слідчого, орган дізнання, особу, яка провадить дізнання, неухильно і точно виконувати всі норми Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, кримінального і кримінально-процесуального законодавства. Реалізація принципу законності передбачає широкий діапазон юридичного мислення, високу професійну культуру правозастосовчих органів, пов'язану з умінням адекватно тлумачити закон, застосовувати його в точній відповідності з його «буквою» і «духом». Таким чином, тлумачення є необхідним і важливим елементом процесу реалізації норм кримінально-процесуального права, а також умовою дотримання законності кримінально-процесуальної діяльності, забезпечення прав і законних інтересів осіб, які залучаються до орбіти кримінального судочинства.

Хоча проблеми тлумачення норм права завжди перебували в центрі уваги юридичної науки, а теорія тлумачення пройшла тривалий шлях свого розвитку, проте вченими ще не вироблено струнку загальну систему рекомендацій, спрямованих на те, щоб озброїти правозастосувачів правилами рекомендаційного характеру, які б установлювали єдині критерії розуміння і аналізу тексту нормативно-правового акта. Крім того, глобальні зміни, що відбуваються в нашій державі, дали новий імпульс до активізації наукової думки в галузі проблем тлумачення норм права, у тому числі і з урахуванням особливостей функціонування окремих галузей права, предмета і методу їх правового регулювання, галузевих принципів.

Метою статті і є на основі здобутків відомих вчених-правознавців М. М. Вовченка, Є. В. Васьковського, Л. Є. Володимирова, Н. Л. Гранат, М. М. Коркунова, В. В. Лазарева, П. О. Недбайла, А. С. Піголкіна, П. М. Рабіновича, Ю. М. Тодики, О. Ф. Черданцева, Н. І. Хабібুলіної, М. В. Цвіка, П. С. Єлькінд та інших, узагальнення практики тлумачення норм кримінально-процесуального права правозастосувачами, з урахуванням сучасних досягнень правової науки, нових підходів до традиційних уявлень сформулювати найзагальніші правила тлумачення норм кримінально-процесуального права при визначенні співвідношення дійсного змісту, вкладеного в норму законодавцем, та її текстуального викладу (тлумачення за обсягом).

При здійсненні тлумачення головне завдання правозастосувача полягає в тому, щоб не вийти за межі тлумаченої норми права, не перетворитися на «творця права», з'ясувати дійсний обсяг норми права, не припустити правоінтерпретаційних помилок та порушень закону. Відступ від буквального змісту закону можливий тільки у разі явного прорахунку законодавця, коли словесне формулювання тексту закону вступає в конфлікт з його системним змістом і з очевидністю постає необхідність у подоланні дисбалансу, що утворився між «буквою» і «духом» закону.

Проілюструвати сказане можна на прикладі тлумачення правозастосувачами ст. 118 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України) «Окремі доручення». Як відомо, окреме доручення — це письмове прохання слідчого, що прийняв кримінальну справу до свого провадження, іншому органу розслідування (слідчому або органу дізнання), розташованому в іншому районі, місті або області, про провадження слідчих дій, у тому випадку, якщо ці дії не можуть бути виконані слідчим самостійно. Узагальнення слідчої практики показує, що слідчі при застосуванні цієї статті припускаються правоінтерпретаційних помилок через неправильне тлумачення її змісту. Правозастосувачі часто поширювально тлумачать ст. 118 КПК України, оформляючи «окремим дорученням» з посиланням на цю статтю доручення і вказівки органам дізнання про проведення розшукових і слідчих дій, а також прохання про надання сприяння у провадженні обшуку або огляду на підставі ч. 3 ст. 114, ч. 4 ст. 191, ч. 4 ст. 183 КПК України. Здається, що такий підхід до тлумачення, який частково породжений порушенням системного розуміння викладу самої ст. 118 КПК, є неправильним. Дана стаття містить загальне правило про те, що в межах міста або району слідчий зобов'язаний особисто провадити всі слідчі дії (ч. 2 ст. 118 КПК України), а також виняток із загального правила (ч. 1 ст. 118 КПК України), яке повинне тлумачитися саме буквально і поширювальному тлумаченню не підлягає.

Буквально необхідно тлумачити і перелік самих доручень слідчого, що в правозастосовчій практиці також є предметом необгрунтованого поширювального тлумачення. Оскільки в статті йдеться про провадження тільки слідчих дій, не може бути предметом окремого доручення витребування різного роду довідок, наприклад, про наявність судимості, про час роботи на тому чи іншому підприємстві, установі, організації, розмір заробітної плати підозрюваного (обвинуваченого), отримання копії вироку суду тощо. Такі запити повинні надсилатися безпосередньо в організацію або установу, що має у своєму розпорядженні відповідні відомості або документи. Можливо, з метою усунення помилок у тлумаченні ст. 118 КПК України законодавець у проекті Кримінально-процесуального кодексу України відмовився від терміна «окреме доручення», давши статті 235 назву «Провадження процесуальних дій в іншому районі (місті)» [1].

Наведений приклад ще раз свідчить про те, що словесне вираження норми права може допускати різні варіанти тлумачення, тому перед правозастосувачем часто постає питання, якому з них віддати перевагу. У зв'язку з цим

в юридичній літературі неодноразово порушувалося питання про необхідність належним чином регламентувати процедуру тлумачення норм права, оскільки за допомогою відповідних процедурних норм можна зобов'язати суб'єктів застосування права використовувати і враховувати в ході тлумачення права загальноновизнані, такі, що пройшли перевірку практикою, прийоми, принципи і правила тлумачення, що до певної міри оберігало б їх від припущення помилок при тлумаченні [2].

З урахуванням цього може бути використаний позитивний досвід, накопичений іншими державами, в яких правовій регламентації тлумачення норм права вже давно приділяється значна увага. Наприклад, в англо-американській традиції одним зі способів уникнути свавілля в інтерпретації і обмежити маніпулювання змістом у корисливих інтересах однієї зі сторін є застосування канонів тлумачення (canons of interpretation), тобто правил правового міркування. Ці правила мають рекомендаційний характер, але правозастосувачі дотримують їм, оскільки вони встановлюють єдині критерії розуміння й аналізу нормативно-правового тексту. Канони були створені для потреб тлумачення, але виявилися надзвичайно корисними при розробленні законів, оскільки надали процесу створення нормативно-правових текстів логічної стрункості, чіткості і зрозумілості. Такий стан речей є цілком розумним, оскільки, якщо правозастосувачі керуватимуться канонами, а законодавці ні, то виникне розрив між тим значенням, яке вкладається в норму права законодавцем, і тим значенням, якого їй надають судді і практикуючі юристи. Це неминуче призведе до труднощів і помилок у правозастосовчій практиці [3].

У Великій Британії ще в 1889 р. розроблений і діє спеціальний акт про тлумачення актів Парламенту — Закон «Про об'єднання актів, що стосуються тлумачення актів Парламенту, і про подальше скорочення мови, використовуваної в актах Парламенту», а також Закон про тлумачення статутів (Interpretation Act) [4]. У США в штаті Нью-Йорк функціонують Правила конституційного тлумачення, які передують тексту Конституції штату й істотно полегшують її тлумачення [5].

Використовуючи розроблені теорією держави і права загальні положення теорії тлумачення норм права, аналізуючи правозастосовчу практику, ми пропонуємо найзагальніші правила рекомендаційного характеру щодо здійснення тлумачення норм права за обсягом. Разом із тим вважаємо за необхідне підкреслити, що наведені далі положення не повинні втілюватися в практику механічно, оскільки процес тлумачення норм права має гносеологічний характер, передбачає системний творчий підхід правозастосувача до вирішення проблеми з'ясування змісту тлумаченої норми, певну свободу розсуду, засновану на внутрішньому переконанні, причому особливого значення у зв'язку з цим набувають високий рівень правосвідомості й уміле використання способів і прийомів тлумачення норм права.

До числа загальних правил буквального тлумачення норм кримінально-процесуального права можна віднести такі.

1. При буквальному тлумаченні словам і висловам норми права повинне

надаватися те значення, яке вони мають у літературній мові, якщо немає підстав для іншої їх інтерпретації [6].

2. Буквальному тлумаченню підлягають закінчені, вичерпні переліки, що містяться в кримінально-процесуальному законі. Як приклад можна навести цілий ряд статей Кримінально-процесуального кодексу України, що містять вичерпні і такі, що не підлягають поширювальному або обмежувальному тлумаченню, переліки. Зокрема ст. 101 КПК України, що закріплює органи дізнання; ст. 102 КПК, що передбачає перелік органів досудового слідства; ст. 94 КПК «Приводи і підстави до порушення кримінальної справи»; ч. 2 ст. 97, яка вказує на види рішень, які можуть бути винесені прокурором, слідчим, органом дізнання або суддею за заявою або повідомленням про злочин; ст. 149 КПК, що окреслює види запобіжних заходів; ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка перераховує підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та інші.

3. Буквально також тлумачаться винятки із загального правила. Подібного роду винятки повинні бути завжди сформульовані законодавцем конкретно і недвозначно. Поширювальне їх тлумачення буде порушенням найзагальнішого правила, з якого робиться виняток. Проілюструвати сказане можна на прикладі ст. 111 КПК. За загальним правилом, сформульованим у даній статті, досудове слідство провадиться по всіх справах. Виняток становлять справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 27 і ст. 425 КПК, по яких досудове слідство провадиться у випадках, коли злочин вчинено неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні і психічні вади не може сама здійснювати своє право на захист, а також коли це визнає за необхідне прокурор або суд.

4. Буквально повинна тлумачитися санкція норми права, якщо інше не передбачене самим законом. Обмежувальне, а тим більше поширювальне тлумачення санкції норми кримінально-процесуального права неприпустиме.

5. Не повинні буквально тлумачитися загальноживані слова і вислови, які використовуються в кримінально-процесуальному законі у значенні, відмінному від звичного.

Відомо, що для побудови норм кримінально-процесуального права законодавець використовує різні терміни, які можна розділити на такі групи:

а) загальноживані терміни, що характеризуються тим, що вживаються в буденному житті в тому ж значенні, що й у тексті норми права;

б) загальноживані терміни, що мають у нормативному акті більш вузьке, спеціальне значення: свідок, потерпілий, підозрюваний, суд тощо;

в) спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст і вживаються в тексті нормативно-правового акта в значенні, відмінному від загальноживаного в буденному житті: цивільний позов у кримінальній справі (ст. 28 КПК), доказ (ст. 65 КПК), апеляція (п. 15 ч. 1 ст. 32 КПК), документ (ст. 83 КПК), явка з повинною (ст. 96 КПК), очна ставка (ст. 172 КПК), заходи безпеки (ст. 52-1 КПК) тощо;

г) інші спеціальні терміни, що мають свій специфічний зміст також в інших галузях знань — техніці, медицині, міжнародному праві, економіці і т. ін. На-

приклад, дипломатична недоторканність (ч. 2 ст. 3 КПК), банківський вклад, банківська таємниця (ст. 14-1 КПК), звукозаписуюча апаратура (ч. 1 ст. 87-1 КПК), стаціонарне лікування (ст. 93-1 КПК) та ін.

Таким чином, зберігаючи свій зовнішній загальнозживаний словесний вигляд, юридичне поняття містить у собі інше значення, відмінне від звичного побутового. Слово, включене в цілісність «матерії права», перестає бути звичним явищем мови, перетворюється на деталь словесного образу норми права і підкоряється вже не смисловим зв'язкам у системі мови, а внутрішньосистемним закономірностям субординації правових понять. Тому буквальне тлумачення, без урахування юридичного значення того чи іншого терміна, може створити у правозастосувача перекручене уявлення про об'єкт, що позначається конкретним словом.

6. Буквальним тлумаченням юридичних термінів слід уважати їх розуміння в точній відповідності з тією легальною дефініцією, яка міститься в Конституції України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінально-процесуальному кодексу України, інших актах законодавства України, актах офіційного тлумачення або розроблена юридичною наукою. Прикладом може бути ст. 2 Закону України «Про адвокатуру» [7], відповідно до якої адвокатом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи за спеціальністю юриста або помічника адвоката не менше двох років, склав кваліфікаційні іспити, одержав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та прийняв Присягу адвоката України. Таким чином буквальне тлумачення наведеної статті дозволяє окреслити коло осіб, які можуть вступити в кримінальний процес як адвокати, і вирішує питання, що часто постає на практиці, стосовно того, чи може бути допущений як захисник по кримінальній справі в Україні адвокат — громадянин іноземної держави.

7. Для інших термінів, використовуваних у кримінально-процесуальному законодавстві, буквальним буде те тлумачення, яке ґрунтується на легальній дефініції, що міститься у відповідних законах України, інших актах законодавства України, або розроблене різними відповідними галузями науки. Проілюструвати сказане можна на прикладі ст. ст. 1 і 10 Закону України «Про судову експертизу» [8], в яких дається поняття судової експертизи і вказується, хто може бути судовим експертом; ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [9], яка закріплює низку понять «терорист», «терористичний акт», «міжнародний тероризм» та інші; ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», в якій роз'яснюється саме поняття державної таємниці [10].

Крім того, необхідно врахувати, що значення терміна, установлене законодавцем для однієї галузі права, не можна поширювати на інші галузі права без достатніх для того підстав.

До числа загальних правил поширювального тлумачення норм кримінально-процесуального права можна віднести такі.

1. У тих випадках, коли словесне формулювання статті кримінально-процесуального закону вужче за дійсний зміст норми права, того значення, який

вклав у неї законодавець, правозастосувач має право тлумачити її поширювально.

2. Слід урахувати, що в процесі правозастосування поширювально може тлумачитися як норма права в цілому, так і її окремі слова і вислови, що позначають поняття вужче, ніж те, яке мав на увазі законодавець при формулюванні норми. Необхідність поширювального тлумачення в цьому випадку повинна впливати з контексту норми права або всього нормативного акта в цілому.

3. Поширювальне тлумачення норми права необхідно здійснювати, виходячи з системності норм права, навіть коли законодавець на перший погляд чітко сформулював відповідні норми. Прикладом може бути ст. 152 КПК України, яка закріплює процесуальний порядок застосування як запобіжного заходу особистої поруки: «Особиста порука полягає у відібранні від осіб, що заслуговують довір'я, письмового зобов'язання про те, що вони ручаються за належну поведінку та явку обвинуваченого за викликом і зобов'язуються при необхідності доставити його в органи дізнання, досудового слідства чи в суд на першу про те вимогу». Буквальне тлумачення наведеної статті кримінально-процесуального закону неминуче спричинить правоінтерпретаційну помилку, оскільки, як вказано в статті, суб'єктом, до якого може бути застосований вказаний запобіжний захід, є тільки обвинувачений. Проте текстуальне вираження ст. 152 КПК дещо вужче того значення, яке вклав у неї законодавець і з'ясувати яке можливо шляхом поширювального тлумачення. Через системність права при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки правозастосувачу необхідно звернутися до загальних положень про застосування запобіжних заходів, що містяться в ст. ст. 148, 149 КПК України і які вказують, що запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Аналогічно необхідно підійти і до тлумачення положень ст. 154 КПК України.

4. Поширювально тлумачаться ті норми права, сфера застосування яких розширена у зв'язку з ухваленням іншого нормативно-правового акта, який більш повно регулює даний вид відносин. Зокрема внесення 12 січня 2005 р. змін і доповнень до Закону України «Про міліцію» [11] значно розширило перелік прав підозрюваних (обвинувачених). Зокрема крім прав, передбачених ст. 43-1 КПК України, особи, затримані за підозрою у вчиненні злочину або відносно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, повинні бути усно повідомлені про право, передбачене ч. 1 ст. 63 Конституції України, відмовитися від давання показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначено законом. Крім того, вказаним суб'єктам повинне бути вручене в друкованому вигляді роз'яснення їхніх прав, що впливають зі ст. ст. 28, 29, 55, 56, 59, 62 і 63 Конституції України, а також їхні права, передбачені кримінально-процесуальним законодавством, зокрема права здійснювати захист своїх прав і інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту), права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника та ін.

5. Поширювальному тлумаченню підлягають незавершені переліки обставин, умов, оскільки вони мають різний ступінь конкретизації.

6. Поширювально, як правило, тлумачаться правозастосувачами оціночні поняття, оскільки логічна структура оціночних понять, на відміну від абсолютно визначених, відкрита, незамкнута, нефіксована, а законодавець закріплює лише найзагальніші його ознаки.

7. Поширювальне тлумачення норм права слід відрізнити від застосування закону за аналогією. При поширювальному тлумаченні йдеться тільки про з'ясування істинного змісту норми права на підставі використання способів і прийомів тлумачення. При аналогії ж закону певні факти не охоплюються не лише «буквою» закону, але і його «духом». Аналогія має місце в тому випадку, якщо в чинному законодавстві відсутні правові норми, спрямовані на врегулювання тих чи інших суспільних відносин, тобто виникла прогалина.

Загальні правила обмежувального тлумачення норм кримінально-процесуального права.

1. У випадках, коли зміст, вкладений законодавцем у норму права вужче її текстуального вираження, правозастосувач повинен тлумачити цю норму права обмежувально.

2. Обмежувальне тлумачення норми права необхідне, якщо цього вимагає системність права. Це можуть бути, наприклад, випадки, коли таке тлумачення обумовлюється легальною дефініцією, в якій чітко вказані ознаки того чи іншого поняття, або дія загальної норми обмежується нормою спеціальною. Практика правозастосовчого тлумачення знає випадки здійснення обмежувального тлумачення на основі норм Загальної частини. Найбільш наочно і «рельєфно», як підкреслює О. Ф. Черданцев, це можна прослідкувати на прикладі норм кримінального права, але аналогічне положення існує і в інших галузях права. Норми Особливої частини ніби «збагачують» ознаки норм Загальної частини за рахунок загальних положень, але тим самим і обмежують обсяг цих норм відносно буквального вираження статті [12]. Проілюструвати останній випадок можна на прикладі системного тлумачення ст. ст. 419 і 20 КПК. Стаття 419 КПК містить спеціальну норму, що регулює порядок судового розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру, ч. 2 її передбачає імперативне положення про те, що розгляд указаних справ здійснюється у відкритому судовому засіданні. Проте в Кримінально-процесуальному кодексі є загальна норма, що закріплює виняток із загального правила про відкритий розгляд кримінальних справ у всіх судах (ст. 20 КПК). Положення ст. 20 КПК здаються ніби «винесеними за дужки» норми, що міститься в ст. 419 КПК. При їх системному тлумаченні ст. 20 КПК ніби знову «включаються в дужки», тобто в зміст ст. 419 КПК. Таким чином зміст ст. 419 КПК збагачується за рахунок загальних положень ст. 20 КПК, проте обсяг ст. 419 КПК звужується порівняно з буквальним тлумаченням, оскільки у випадках, указаних у ст. 20 КПК, слухання кримінальної справи про застосування примусових заходів медичного характеру може також здійснюватися в закритому судовому засіданні.

3. Обмежувально можуть тлумачитися окремі норми права через дію іншого нормативно-правового акта, що звужує сферу застосування тлумачених норм.

4. У випадку якщо в законодавстві є норма-заборона, спрямована на регламентацію певних відносин, норми, що регулюють ці відносини, повинні підлягати обмежувальному тлумаченню в частині дії заборонної норми.

Не допускається обмежувальне тлумачення:

1) норм права, що закріплюють права і свободи особи в кримінальному судочинстві. Обмеження прав і свобод людини і громадянина не можуть бути більшими, ніж ті, які встановлено у чинних законах України. Відповідно до ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Значення цього конституційного припису, тлумачення якого необхідно здійснювати в системному зв'язку із ст. ст. 3, 22, 157 Конституції, полягає у тому, що він закріплює як загальний принцип державно-юридичного регулювання неприпустимість свавільного, тобто безпідставного з фактичного й юридичного боків, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Звуження змісту прав і свобод — це зменшення ознак, змістовних характеристик тих можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами; а звуження їх обсягу — це зменшення сфери суспільних відносин, у межах якої може відбуватися здійснення людиною її прав і свобод. Таким чином, звуження змісту стосується якісної характеристики відповідного права, а звуження обсягу — його кількісної характеристики;

2) незавершених переліків;

3) термінів, визначених легальною дефініцією, якщо таке тлумачення виходить за межі саме легальної дефініції.

Наведені правила тлумачення мають рекомендаційний характер, являють собою спробу подолання суб'єктивізму у розумінні норм права за допомогою надання процесу тлумачення об'єктивного змісту. Але водночас надають правозастосувачу, з одного боку, необхідну усвідомлену свободу маневру при виборі моделі інтерпретації, з другого ж боку — не дозволяють йому перетворитися на «творця права», вийти за межі того змісту, який вклав у норму права законодавець. Практична цінність їх полягає також у тому, що наведені правила в сукупності з прийомами і способами тлумачення можуть бути аргументуванням зайнятої позиції.

Примітки і література

1. Проект КПК України за станом на березень 2004 р. Паралельно необхідно звернути увагу законодавця на суперечність назви статті і її змісту. Зокрема, в назві статті і першому реченні йде мова про доручення на провадження процесуальних дій, а в частині, яка стосується вимог до змісту постанови про доручення, уже йдеться про слідчі дії або оперативно-розшукові заходи.
2. *Петрушев В. А.* Новые подходы к толкованию права // Вестник Российской правовой академии. — 2004. — № 4. — С. 11; *Цыганков Э. М.* Амбиции правовых позиций // Ваш налоговый адвокат. — 2003. — № 4 (26). — С. 73–75.
3. *Соболева А.* Капшы толкования в праве // Российская юстиция. — 2000. — № 10. — С. 44–46.
4. *Митрофанов Ю. А.* Толкование закона в Великобритании и его нормативное регулирование //

- Закон: создание и толкование / Под ред. А. С. Пиголкина. — М., 1998. — С. 204–214; Романов А. К. Правовая система Англии: Учеб. пособие. — 2-е изд., испр. — М.: Дело, 2002. — С. 146.
5. Тихомиров Ю. А. Публичное право: Учебник. — М.: БЕК, 1995. — С. 250–251.
 6. О. Ф. Чердащев назвал эту формулу «золотым правилом толкования». Див.: Чердащев А. Ф. Вопросы толкования советского права. — Свердловск, 1972. — С. 93.
 7. *Відомості* Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.
 8. *Відомості* Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.
 9. *Відомості* Верховної Ради України. — 2003. — № 25. — Ст. 180.
 10. *Відомості* Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.
 11. *Відомості* Верховної Ради України. — 1991. — № 4. — Ст. 20.
 12. Чердащев А. Ф. Толкование права и договора: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАПА, 2003 — С. 288.

УДК 343.133/135

Т. В. Лукашкина

ПРЕДЕЛЫ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА

Проблемы, связанные с состоянием правосудия, проведением судебной реформы в Украине, привлекают постоянное внимание ученых, практиков, общественности, они стали предметом парламентских слушаний в марте 2005 г. Как отмечали участники этих слушаний, идеология судебной реформы, начиная с принятия соответствующей концепции в 1992 г., состояла в том, что реформирование институтов судебной власти и системы ее законодательного обеспечения должно проводиться в интересах граждан Украины, права и свободы которых призваны охранять суды [1]. Сказанное имеет особое значение для уголовно-процессуального законодательства, совершенствование которого должно проводиться с учетом необходимости «нахождения баланса, позволяющего успешно защищать общество от преступлений, не нарушая одновременно прав человека» [2]. Решение этой задачи требует четкого определения тех задач, которые должны быть поставлены перед судом при рассмотрении и разрешении уголовных дел, а также предоставления суду необходимых возможностей для решения этих задач.

Для суда принципиальное значение имеет установление пределов судебного разбирательства, т. е. определение того обвинения, в пределах суд может рассматривать и разрешить уголовное дело. Определение пределов судебного разбирательства является также важнейшей гарантией права подсудимого на защиту, поскольку суд рассматривает уголовное дело только в пределах того обвинения, которое известно подсудимому, и к защите от которого он имеет возможность подготовиться [3].

Пределы судебного разбирательства определяют предмет судебного разбирательства в отношении лиц, вопрос о виновности которых разрешается судом, а также в отношении обвинения, т. е. указания тех уголовно наказуемых деяний, которые вменяются в вину подсудимому.